

Cristian MOROIANU

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”

Academia Română

Universitatea din București, România

VECHI ȘI (MAI ALES) NOU ÎN DEX

Această comunicare este dedicată memoriei regretatului profesor și om de carte Stelian Dumistrăcel, personalitate caracterizată de generozitate, înțeleaptă toleranță, atașament față de propria limbă și mult bun-simț lingvistic, în continuitatea liniei deschise de Sextil Pușcariu (Cluj) și urmată apoi de Rodica Zafiu sau de Liviu Groza (București) și de mai tinerii noștri colegi și prieteni universitari Adrian Chircu (Cluj), Cristinel Munteanu (Galați), Ioan Milică (Iași) etc.

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX) reprezintă lucrarea lexicografică cea mai cunoscută și mai consultată de către publicul românesc de la apariția ei și până astăzi, fiind, în același timp, considerată autoritatea oficială în materie de vocabular, reflex al școlii lingvistice academice de la București. Corpusul cuprins în DEX acoperă lexicul limbii române în întreaga sa varietate cronologică, geografică și stilistică, sinteză - în măsura posibilului - reprezentativă a tuturor epocilor, zonelor și domeniilor vocabularului, cu accent pe cuvintele care constituie, pe de o parte, fondul curent al limbii, pe de altă parte, fondul cultural-științific al acesteia și, în sfârșit, care constituie modul de reflectare lingvistică a evoluției societății pe parcursul istoriei sale.

În scurta prefață la prima ediție (1975), autorii consideră DEX-ul „ca un cuprinzător repertoriu lexical”, care

„înregistrează și explică foarte multe cuvinte, sensuri și unități frazeologice noi, ivite în uzul limbii române cu deosebire în ultimele două decenii”.

În esență, DEX-ul este, după opinia noastră, dicționarul de referință al vorbitorilor de română, care se raportează la el cu o încredere absolută („așa zice DEX-ul”) în ceea ce privește corectitudinea formală și semantică a cuvintelor și, eventual, a unităților frazeologice în care acestea apar. De aceea, responsabilitatea redactorilor acestei lucrări lexicografice trebuie să fie foarte mare, cu atât mai mult cu cât DEX-ul este valorificat atât în practica de predare-învățare, cât și în cea de evaluare în sistemul nostru educațional. Nu

de puține ori, acest dicționar explicativ de uz general este citat ca autoritate fără concurență în presă, în administrație sau în sistemul juridic, fapt care îi certifică statutul de „opera absolută”.

În rezumat, DEX-ul trebuie să fie:

- un dicționar explicativ general și reprezentativ pentru lexicul literar (i.e. cultural) al limbii române de ieri și de azi;
- un dicționar prin definiție normativ, deci un dicționar al omului educabil;
- un dicționar al creativității analogice și al echilibrului lingvistic;
- un dicționar conexat la realitățile socioculturale ale epocii pe care o reflectă, deci un dicționar în mod regulat actualizabil.

Ca dicționar academic reprezentativ și responsabil adresat marelui public, DEX-ul trebuie să conțină acele unități lexicale și, complementar, unități frazeologice care constituie fondul substanțial al limbii române standard, a căror cunoaștere și înțelegere sunt necesare unui public cel puțin mediu instruit, pe cale de instrucție sau aflat în măsură să apeleze la o autoritate academică pentru anumite certificări (atât unități lingvistice din fondul principal lexical, mai vechi sau mai noi, studiate în școală, cât și cele care caracterizează etapa actuală de evoluție a limbii, cu relativ mare frecvență, impact și justificare stilistică sau referențială), în general expresia lingvistică a tot ceea ce presupune funcționarea și gradul de evoluție ale societății și culturii românești până astăzi.

Pentru prezentarea de astăzi, am avut ca puncte de referință unele dintre dicționarele recente apărute pe piața editorială de la noi, respectiv cele două volume ale *Îndreptarului de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul online* (ICSO), coordonate de Ana-Maria Barbu, 2020-2022 și vol. *Dinamica vocabularului limbii române. Mic dicționar de cuvinte recent atestate*, de Blanca Croitor, 2022, la care am adăugat, în mod special, recenta carte a Floricăi Dimitrescu, *Din terminologia maladiei COVID-19 și a anturajului său - anul 2020, 2022*. De asemenea, ne-am raportat, pentru confirmare și detalii, la rubrica *Cuvinte nepotrivite* ținută de Rodica Zafiu în „Dilema veche”, autoare care, în mod asemănător cu Stelian Dumistrăcel în „Ziarul de Iași”, alege, discută și iubește cuvintele propriei limbi, potrivite sau nepotrivite, cuvinte care nu se creează din neant, ci au - fiecare în parte - câte o istorie, sincronică sau diacronică, a căror cunoaștere ne poate face „mai buni și mai blânzi”.

Pentru realizarea ediției a treia a DEX-ului, plecând de la exemplele de „bune practici” ale edițiilor anterioare, dar și detașându-se de un anumit tip

de rutină păguboasă, sunt absolut necesare, după convingerea noastră, următoarele operațiuni atât de principiu, cât și de conținut:

a) eliminarea sau măcar reducerea principiului „dicționarele se fac din dicționare”, ceea ce presupune

b) verificarea actualei versiuni a dicționarului și adăugarea a ceea ce este de adăugat în mod obiectiv (principiul cantitativ, la nivel de intrări și de sensuri),

c) nuanțarea a ceea ce este de nuanțat,

d) corectarea a ceea ce este de corectat, ținând cont de modificările suferite de vocabularul românesc cel puțin în ultimele trei decenii,

e) adăugarea - cu măsură și discernământ - a noilor intrări din ultima ediție a DOOM-ului și

f) completarea corpusului de texte literare sau didactice cu texte care reflectă conținuturi cultural-urbane prezente în mediul online și care reflectă, adesea, realități conceptuale și, mai ales, obiectuale ale lumii de astăzi și, cu o mare probabilitate, ale lumii de mâine.

Vom grupa în continuare noutățile lexicale (grupate alfabetic și pe familii) care merită, respectiv care nu merită a fi introduse în DEX, cu argumente „tradiționale” ce privesc, la modul general, gradul de cunoaștere și de întrebuințare a lor (de unde criteriul frecvenței), prezența/absența în texte literare destinate marelui public, tipărite sau online, și, nu în ultimul rând, criteriul relevanței conținuturilor, care reflectă sau nu realități durabile ale lumii actuale, pătrunse inclusiv la noi.

I. Cuvinte care merită a fi introduse în DEX

I.1. Cuvinte (împrumuturi sau creații interne analizabile) relativ frecvent folosite, necesare referențiale sau structural sau care corespund nu doar unor realități din trecutul mai mult sau mai puțin apropiat, ci și prezentului și, foarte probabil (din fericire sau din nefericire) viitorului (unele dintre acestea au fost incluse deja în DOOM³): + *after school* s.n. „program educațional, dar și recreativ organizat după orele de la școală” (din engl. *after school*)[1], *all season* adj. invar. (mai ales în sintagma *cauciucuri* ~) „pentru toate anotimpurile”, *all inclusive* adj. invar. (în sintagme de tipul *bilete, sejur, vacanță* ~) „cu toate serviciile turistice incluse în preț”, *antivandalism* s.n./*antivandalic* adj. (cf. fr. *antivandalisme*, engl., germ. *Antivandalism*, sp. *antivandalismo/antivandalico* etc.), *aserta* vb. (livr., atestat încă din 1862) „a exprima” (din fr. *asserter*), + *bitcoin* s.m./s.n. (fin., inform.) „monedă digitală (numită și criptomonedă) și sistem de plată cu securitate

specială" (din engl. *bitcoin*, marcă înregistrată), *blendui* vb.tranz. „a amesteca sau a pasa ingredientele unui preparat culinar cu ajutorul unui blender" (admiterea verbului cu acest sens, integrat fără probleme particulare în structura limbii, alături de substantivul corespondent *blenduire*, nu implică, după opinia noastră, și includerea lui *blending* s.f., nici cu sensul culinar, nici cu cel din lingvistică, pentru care există, în limba română, concepte precum *contaminare* sau *amalgamare*); *blog* s.n. „site web, actualizat periodic, cuprinzând texte cu caracter personal (eventual însoțite de imagini)" (din engl. *blog* < *weblog* „jurnal (log) web")[2], + *blura* vb.tranz. (inform.) „a face neclare imagini sau părți dintr-o imagine pentru a fi ascunse publicului" (din engl. *blur* „a estompa") [+ *blurare* s.f.], *bluetooths*.n. „tehnologie radio de comunicare la distanță scurtă, folosită pentru comunicarea fără fir între telefoane mobile, între computer și tastatură etc." (din engl. *bluetooth*); *branulă* s.f. „cateter intravenos periferic pentru administrarea fluidelor medicamentoase" (din germ. *Braunüle*), *bullying* s.n. „intimidare, hărțuire psihică repetată, agresare psihică, uneori și fizică, realizată de obicei ostentativ în mediul social" (din engl. *bullying*), *chiaburizare* s.f. „prigonirea chiaburilor de către comuniști" (din *chiaburiza* + *-re*), *chorizo* s.m.invar./s.n. „cârnat sau salam picant din carne de porc, specific bucătăriei spaniole și sud-americane" (din span. *chorizo*), *ciclabil*, -ă adj. (în sintagma *pistă ~*) „rezervată bicicletelor și velomotoarelor" (din fr. [*piste*] *cyclable*, cf. engl. *cyclable* [road], it. [*pista*] *ciclabile*), *cireșată* s.f. „băutură aromată preparată din cireșe, zahăr și alcool; lichior de cireșe" (din *cireșe* + *-ată*, după *vișinată*)[3], *click* s.n. „apăsare a unui buton pentru a da o comandă pe ecranul unui calculator" (din engl. *click*) [+ *clicare* s.f.], *clișeic* adj. „șablonat, plin de clișee" (din *clișeu* + *-ic*), alături de cvasisinonimul său (mai rar) *clișeistic* adj. (din *clișeu* + *-istic*)[4], *composta*² vb.tranz. „a transforma deșeurile biodegradabile în îngrășământ agricol natural (numit compost)" (din fr. *composter* id., derivat din *compost*), *computeristic*, -ă adj., adv. „care ține de tot ce implică dispozitivele informatice" (din *computer* + *-istic*, cf. engl. *computeristic*), *confuza* vb. tranz. și refl. (fam.) „a deruta" (din *confuz* + *-a*, cf. engl. *confuse*) [+ *confuzare* s.f., *confuzat*, -ă adj.], *confuziona* vb. vb. tranz. și refl. (fam.) „a deruta" (din *confuzie* + *-iona*), *consilierat* (agricol, familial, juridic, managerial, tehnic) s.n. „instituție administrativă cu atribuții în agricultură; activitate de consiliere, consultanță" (at. 1923, din *consiliere* + *-at*, după *curierat*, *pionierat*) [5], + *emoji* s.n. (inform.) „pictogramă cu reprezentări dintre cele mai diverse și care este utilizată pentru a conferi expresivitate unui text electronic; (prin

analogie) emoticon" (din engl. *emoji*<jap. *e* „imagine” + *moji* „caracter”)[6],+ *empatiza* vb. (psih.) „a înțelege și, uneori, a trăi emoțiile, sentimentele sau experiențele celui alt” (din engl. *empathize*), *influencer* s.m. (din engl. *influencer*) și derivatul său moțional *influenceriță* s.f. „persoană care poate influența, prin intermediul unei platforme online, opiniile și deciziile unei comunități”, *ochiometru* s.n. „instrument de măsurare aproximativă” (din *ochio-* + *metru*, după seria compuselor savante în *-metru*: *barometru*, *gazometru*, *manometru* etc.) [+ *ochiometric*, -ăadj. și (eventual) *ochiometrie* s.f.], *percutanță* s.f. „putere de pătrundere, profunzime, claritate” (din *percut*[*ant*] + *-anță*), *polonist* s.m. „specialist în limba, cultura și civilizația poloneză” (din germ. *Polonist*), *polonistică* s.f. „studiul limbii, culturii și al civilizației poloneze” (din germ. *Polonistik*), +*taekwondo* [pron. *taikūando*] s.n. „sport din categoria artelor marțiale coreene, caracterizat în special prin lovituri înalte cu piciorul și lovituri cu pumnul” (din engl. *taekwondo*), *a tuna* vb. „a aduce îmbunătățiri unui vehicul” (din engl. *to tune*) [+ *tunare* s.f., *tunat*, -ăadj.], *vechist* s.m. „specialist în literatură și cultură română veche” (din *veche* + *-ist*), *webinar* s.n. „seminar interactiv organizat pe internet” (din engl. *webinar*<*web* + [*sem*]inar) etc. [7]

I.2. Cuvinte (împrumuturi sau creații interne analizabile) și acronimecare reflectă realități importante ale epocii pe care o trăim, în mod particular cele devenite „bunuri comune” în perioada dominată de coronavirus:*adenovirus* s.n. „virus cu genom ADN dublu catenar” (din fr. *adénovirus*, engl. *adenovirus*), *ambulanțier* s.m. „persoană care lucrează pe o ambulanță” (din fr. *ambulancier*) [8], ATI („Anestezie și Terapie Intensivă”), *biocid* adj., *comorbiditate* s.f., *contacti* s.m. (cuvânt revitalizat), *coronabond* s.n., *coronavirus* s.n., *covid* (19) s., *carantina* vb./*carantiniza* vb., *extuba* vb. + *igienizant* s.n., *extuba* vb. „a îndepărta tubul endotraheal folosit pentru ventilația mecanică a unui pacient” [+ *extubare* s.f., *extubat*, -ăadj.] (din fr. *extuber*), *nanoparticulă* s.f. *nebulizare* s.f., *nebulizator* s.n., *nosocomial*, -ăadj., ISU („Inspectoratul Sanitar de Urgențe”),+ *pozitiva* vb. refl. „a se contamina cu coronavirus” [+ *pozitivare* s.f., *pozitivat*, -ăadj.], SARS („Sindromul Acut Respirator Sever”, SMURD („Serviciul Medical Urgențe Reanimare Descarcerare”), *teleșcoală* s.f. „școală la distanță”, *telemuncă* s.f. „muncă la distanță”, *termoscanare* s.f., UPU („Unitate Primiri Urgențe”), *virucid* adj., s.n. „(substanță) care ucide virusul” (din engl., fr. *virucide*) etc. [9]

I.3. Sensuri noi, adăugate unor cuvinte deja existente în limbă (specializări, metaforizări, eufemisme etc.)[10]: *acomoda* vb. „a găzdui”,

angajament s.n. „participare a utilizatorilor pe pagini de social media, prin postări, comentarii sau acțiuni de like sau share” (ICSO), *autentifica* vb. (inform.) „a furniza unui sistem securizat anumite date de identificare personală (parolă, PIN, amprentă etc.)” (după engl. *to authenticate*)[+ *autentificare* s.f., *autentificat*, -ă adj.], *autoizolare* s.f. „acțiunea de a intra în carantină în timpul unei epidemii, preventiv, dacă sunt îndeplinite anumite condiții, stabilite de o autoritate sanitară” (din *auto-* + *izolare*, după engl. *self-isolation*), *combinezon* (medical) s.n., *confirma* vb. „a avea rezultat pozitiv la un test medical” (după engl. *to confirm*, fr. *confirmer*), *dezvoltator* (de vaccinuri) adj., *facilități* s.f. pl. „clădiri, echipamente și servicii puse la dispoziția publicului pentru un anumit scop (medical, comercial, sportiv etc.); oportunități” (după engl. *facilities*), (ore, prezență, activități în format) *fizic*, -ă adj. (opus lui online) „față în față” (după engl. *physicalclasses, learning, activity*), *formator* (de opinie) s.m. „persoană care reușește să impună propriul punct de vedere asupra publicului, influențându-i profund convingerile”, (învățământ) *hibrid* adj. „care se desfășoară atât în sistem fizic, cât și în format online”, *longeviv*, -ă adj. „povestea celor mai longevivi HR manageri”[11], *platformă* s.f. „program informatic care permite reunirea și funcționarea mai multor programe punctuale”, *platou* s.n., „reprezentare grafică a unei situații staționare între curba ascendentă și cea descendentă” (după fr. *plateau*), *suspect*, -ă adj., *monitorizare* s.f., *relaxa* vb. [+ *relaxare* s.f.], *reziliență* s.f. „capacitatea de redresare (a unei persoane, a unui material, a unui sistem economic sau natural etc.) după un șoc, după o experiență traumatizantă și deformantă” (după engl. *resilience*)[12], *senior* s.m. „persoană în vârstă” (după engl. *senior*)[13], *stimulent* (financiar) s.n. „metode financiare de stimulare a interesului persoanelor angajate într-o activitate”, *șef* s.m. (culin.) „bucătar, în special șeful unei bucătării cu echipă mare” (după fr., engl. *chef [de cuisine]*), *tabletă* s.f. „dispozitiv electronic din clasa Internet mobile, de mici dimensiuni și cu performanțe deosebite, echivalent al unui computer portabil” (după engl. *tablet [computer]*, fr. *tablette [graphique]*), (pacient) *zero* s.n. „prima persoană documentată ca fiind contaminată, în cadrul unei epidemii, cu un agent patogen” (după engl. *patient zero*, fr. *patient zéro*), (scenariu) *verde* adj. „(opus lui roșu) cu gradul cel mai scăzut de pericolozitate, optimist” (după engl. *green*, fr. *vert*), *vârf* s.n. „punct culminant” (după engl. *spike*), (relație, persoană) *toxic*, -ă adj. „neplăcut, inacceptabil, producătoare de suferință”[14](după engl. *toxicpeople, toxic relationship*), *viral*, -ă adj. „care se răspândește foarte repede, asemenea unui

virus informatic, devenind cunoscut unui număr foarte mare de oameni” (după engl. *viral*) etc.

I.4. Cuvinte (împrumuturi sau creații interne analizabile) necesare și corect construite structural, chiar dacă pot stabili relații de sinonimie (totală sau, cu atât mai mult, parțială) cu altele deja existente în limbă: *advertorial* s.n. (marketing) „publicitate plătită care implică furnizarea de informații despre un produs sub forma unui articol jurnalistic” (din engl. *advertorial*), *atențional*, -ă adj. (psih.) „care ține de atenție, referitor la atenție” (din engl. *attentional* [*deficit*]), *biscotti* s.m.invar. „biscuiți crocanți italieni cu migdale; cantuccini” (din it. *biscotti*), *bifobie* s.f. „monosexism” (din engl. *bi*[sexual] + *phobia*, termen devenit internațional: fr. *biphobie*, it. *bifobia*, sp. *bifobia* etc.), *compozistic*, -ă adj., s.f. „componistic, de compoziție” (din *compoz*[iție] + -istic), *dependențial*, -ă adj. „bazat pe o gramatică de dependență” (din engl. *dependential*[grammar]), *intradermal*, -ă adj. „la nivelul de suprafață al dermei, intradermic” (din engl. *intradermal* [*injection*]), *intramedular*, -ă adj. „în interiorul măduvei spinării” (din fr. *intramédullaire*, engl. *intramedullary*), *macroprudențial*, -ă adj. (folosit în contexte de tipul: politică ~, supraveghere ~, reguli ~, autoritate ~ etc.) „care are rolul de a monitoriza sistemul financiar în ansamblul său și de a-i identifica riscurile și vulnerabilitățile” (din engl. *macroprudential*)[15], *nanoștiință* s.f. „domeniu interdisciplinar de studiu (la care participă fizica, chimie și biochimie) care se ocupă cu studierea materialelor, obiectelor și structurilor biologice de dimensiuni extrem de mici” (din *nano-* + *știință*, după engl. *nanoscience*, fr. *nanoscience*, it. *nanoscienza* etc.), *neuroplastician* s.m. „specialist în neuroplasticitate” (din engl. *neuroplastician*), *neurotehnologie* s.f. „știință care cuprinde toate tehnologiile dezvoltate pentru a înțelege și îmbunătăți funcțiile creierului” (din engl. *neurotechnology*) etc.

I.5. Colocații sau unități frazeologice (în interiorul articolelor care tratează semantismul intrărilor lexicale) care să evidențieze noile realități lingvistice sau extralingvistice: *analfabetism funcțional*, *socialmedia*, *agentpatogen*, *abandon școlar*, *atac cibernetic*, *brățară de monitorizare* (după fr. *bracelet de surveillance*), *carantină instituționalizată* (după fr. *quarantaine institutionnalisée*, engl. *institutional quarantine*), *declarație de urgență*, *distanțare fizică* (după engl. *physical distancing*), *medicină de dezastru* (din/după fr. *médecine du désastre*, engl. *disaster medicine*), *pod umanitar* (aerian), *stare de alertă* (după fr. *état d'alerte*), *stare de urgență* (după fr. *état d'urgence*), *tulpină virală*, *zona zero* (după engl. *zero zone*, fr. *zone zéro*) [16] etc.

La întrebarea „Ce nu trebuie să fie DEX-ul”, răspunsurile sunt scurte și clare: ca dicționar general, normativ și reprezentativ, el nu trebuie să fie nici o adunare - lipsită de criterii - a tot ceea ce există actualmente în limbă, real sau potențial, contextual și/sau efemer, nici o sumă de cuvinte rare și nici o sumă a diverselor vocabulare sectoriale, unități care pot fi valorificate, în funcție de specificul lor, în dicționarele de termeni efemeri (sau de ocazionalisme), de argou sau reprezentând jargoane profesionale.

II. Cuvinte care nu merită a fi introduse în DEX

II.1. Ocazionalisme

a) militante sau partizane, reflectând atitudini pro sau contra unor categorii de persoane implicate de o parte sau de alta a baricadelor politice actuale: *antenist* adj., *(anti)botnițar* s.m., *anti-romi* adj. invar., *antițișănist*/ *antițișănist* s.n./adj., *hashtagist* s.m., adj., *pesedache* s.m./ *pesedel* s.m., *pesedistan* s.n., *pluserist* adj., s.m., *protevist* adj., *securistocrație* s.f. etc.

b) dependente de un context extralingvistic: *carantihnă*, *căpșunache*, *corporatrist*, *coronafobie*, *coviac*, *coviadă*, *covidanie*, *covidăreasă*, *covidei*, *covidiot*, *covidită*, *viruseanu*, *virusache* etc.;

c) cuvinte rare (colocvialisme, familiarisme, creații de autor, redundante, oricând actualizabile în vorbire; calcuri nefericite): diminutivele *bebel* s.m., *bebelică* s.m., *bebelină* s.f., compusele de tipul *biciclozaur* s.m., *buricomani* s.m., *corpocrație* s.f., *creștinoid* adj., s.m., *cretinocrație* s.f., *dedesubtolog*/ *dedesubtologie*, *ierbologie* s.f., *prostologie* s.f., *tâmpitozaur* s.m., *urbancolies* s.f. „melancolie urbană” (de la numele romanului omonim al lui Dan Sociu) (din *urban* + *melancolie*), *videolog* s.m., *biniște* s.f. „stare de bine” (din *bine* + *-iște*, după danezul *hygge*, id.) sau creațiile lexicale cu scop depreciativ sau ludic, de tipul *americăneală* s.f., *blocurean* s.m. (colocv., rar) „care locuiește la bloc”, *blogăreală* s.f., *bolnăvelnic* adj., *clujevit* adj. „din Cluj”, *chinezărist* s.n., *complicățenie* s.f., *conducăreț* adj., *crocodiloaică* s.f., *foțbalagiu* s.m., *hatereală* s.f., *lipitorism* s.n., *logănar* s.m., *lozincăreală* s.f., *ministrete* s.f. (colocv., rar) „femeie cu funcția de ministru” (creație ironică de la *ministr[leasă]* + *blondețe*, *frumusețe*, *superbețe*), *mocăciune* s.f. (de la *moca* + *-ăciune*)[17], *paranoiac* adj., s.m. (probabil contaminare din *paranoic* + *maniac*), *patroniadă* s.f., *pițiponceală* s.f., *prieteneală* s.f., *privatizac* s.m., *profesoriadă* s.f., *pupina* vb. „a linguși” (din *pupa* + *ina*), *puștătime* s.f., *terăsucă* s.f., *tiptilește* adv., *vlogăreală* s.f., *zâmbărici* s.m., creații rare și, foarte probabil, asumate ca auctoriale ca *anufist* s.m. „persoană care nu crede în existența virusului” (din *a nu fi* + *-ist*), *bombasm* s.n. „bombasticism, bombasticitate”, *eminesc* adj.

„eminescian” (regresiv din Eminescu), *deziderent* s.n. (contaminare din *deziderat* + *considerent*), seriile derivative ludice cu sufixul *-eză* (vezi *birocrateză* s.f., *bruxeleză* s.f., *corporateză* s.f., *doctoreză* s.f./ *pacienteză* s.f., *jurnaleză* s.f.) sau cu sufixul *-bil* (vezi *iubibil* adj., *încuiabil* adj., *răsfățabil* adj., *sărutabil* adj. etc.) [18].

d) englezisme nejustificate la nivelul exprimării standard: *autoritativ* adj. „bazat pe autoritate” (din engl. *authoritative*), *awareness* „interes pentru un anumit subiect”, *banksters*.m. „bancher sau investitor care utilizează mijloace ilegale în afacerile financiare”, *barbershop* s.n., *black-out* s.n. „pană de curent generală”, *boarding* s.n. „îmbarcare”, *boost* s.n. „impulsionare; avânt”, *bore-out*, *burn-out* s.n. „autoepuizare datorată unui efort major, fizic sau psihic”, *call* s.n. „conferință (online)”, *chemsex*, *challenging* adj. invar. „solicitant”, *classy* adj. invar. „elegant, rafinat”, *cozy* adj. invar. „care oferă o stare de confort și relaxare”, *cleanup* s.n. „curățare”, *comment* s.n. „comentariu”, *content* s.n. „conținut”, *fake* adj. invar. „fals”, *mainstream* „care a devenit foarte cunoscut opiniei publice”, *mindset* s.n. „mentalitate; orientare mentală”, *monitoring* s.n. „monitorizare”, *nowcasting* s.n. „prognoza imediată a vremii”, *performance* s.f. „realizare, executare, performare”, *to do* „agendă”, *wheezing* „respirație șuierătoare...” etc.

e) moftangismecare, pe lângă această primă trăsătură, sunt și rare: *contenționa* vb. „a restricționa libertatea de mișcare”, *emojiona* vb. „a comunica prin intermediul emojiilor” etc.

II.2. Neologisme care aparțin unor diverse domenii sectoriale, în special din modă sau întreținere corporală: *ascot* s.n. (cosm.) „eșarfă bărbătească aranjată la gât ca o cravată, pe sub gulerul cămășii” (din engl. *ascot*), *balayage* s.n. (cosm.) „tehnică de vopsire a părului care presupune decolorarea unor șuvițe pentru a obține un efect de strălucire/iluminare” (din fr., engl. *balayage*), *bandage* s.n. invar. (în sint. *rochie*~) „model de rochie mulată pe corp, croită din benzi suprapuse de material elastic” (din fr. *bandage*), *beauty* s.n. (cosm.) „îngrijire și frumusețe corporală” (din engl. *beauty*), *bodycare* s.n. (cosm.) „îngrijire a corpului” (din engl. *bodycare*) etc.

Concluzii

Ceea ce trebuie să caracterizeze în continuare DEX-ul ca principal și oficial material lexicografic de uz general nu este exhaustivitatea - altfel, imposibil de realizat - ci menținerea și cultivarea tradiției noastre lingvistice, raportarea la realitate, utilitatea și, mai ales, reprezentativitatea. În acest

sens, DEX-ul trebuie să rămână/ devină dicționarul oamenilor care vor să fie mai instruiți, mai educați, iubitori de limbă română și doritori să o înțeleagă și să o sprijine. Cel mai mare argument al acestei dezirabile ediții rămâne realizarea simultană a unei versiuni online, actualizabilă la intervale periodice, după modelul marilor dicționare europene (Larousse, Zanichelli, Merriam Webster etc.).

NOTE:

- [1]. Cuvânt atestat, conform DCR³ s.v., încă din 2005.
- [2]. Vezi *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediția a 2-a, litera B, în curs de redactare, unde respectivul împrumut din engleză este însoțit de o numeroasă familie lexicală, ale cărei componente merită, la rândul lor să fie incluse în DEX (cuvântul este deja atestat în DOOM³ s.v.). Sunt de citat, așadar, alături de *blog*, *șiblogger* s.m., *bloggeriță* s.f. sau verbul *a blogui*, lăsând însă ca timpul să decidă în ce măsură sunt de introdus și altele, mai rare sau colocviale (vezi, pentru ultima situație, *blogăreală* s.f.). Din aceeași familie, se poate adăuga paronimul *vlog* s.n. „blog cu materiale video și transmisiuni în direct, de obicei despre viața personală” (contaminație din engl. *vlog* < *v*[ideo + *b*]log), derivatul său, de asemenea, moțional, *vloggeriță* s.f.
- [3]. La fel, *caisată* s.f. (din *caise* + -*ată*).
- [4]. Vezi comentariul Rodicăi Zafiu din „Dilema Veche”, <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/cliseic-627925.html>.
- [5]. Tot o creație analogică este și *precursorat* s.n. „activitatea de a pregăti terenul pentru dezvoltări ulterioare” (din *precursor* + -*at*, după *mentorat*, *regizorat* etc.).
- [6]. https://www.etymonline.com/search?q=emoji&ref=searchbar_searchhint
- [7]. Tot aici trebuie avute în vedere și numeroasele compuse cu afixoide (cele mai multe, împrumuturi analizabile), care arată diverse realități ale societății actuale: *agrobusiness*, *biolaborator*, *biodeșeu*, *biomarcher*, *biomimetică*, *biorisc*, *biosecuritate*, *ecobonus*, *ecoterorism*, *epigenetică* etc.
- [8]. Cuvânt atestat, după DCR³ s.v., încă din anul 1998.
- [9]. Pentru atestarea unora dintre aceste cuvinte în DEX pledează și Florica Dimitrescu în recenta sa carte *Din terminologia maladiei COVID-19 și a anturajului său - anul 2020*, București, Editura Academiei Române, 2022, p. 184. Autoarea este însă reticentă în privința introducerii în DEX a siglelor, recomandând „să fie înglobate într-o nouă ediție actualizată a DEX-ului numai câteva sigle foarte bine instalate în limba noastră și cu șanse de a nu dispărea prea curând, prognostic destul de dificil” (ibid.).

- [10]. Despre oportunitatea introducerii de noi sensuri în DEX, cu referire la terminologia pandemiei de COVID-19, vezi și Florica Dimitrescu, *op. cit.*, p. 185.
- [11]. <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/longevivi-2182707.html>
- [12]. <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/rezilianta-si-reziliere-632182.html>
- [13]. <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/seniori-633211.html>
- [14]. <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/toxic-adica-naspa-635882.html>
- [15]. <https://www.bnr.ro/Comitetul-Na%C8%9Bional-pentru-Supravegherea-Macropruden%C8%9Biala-16172-Mobile.aspx>
- [16]. Multe dintre exemplele citate sunt trecute în revistă și de Florica Dimitrescu, *op. cit.*
- [17]. <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/mocaciune-632091.html>
- [18]. La fel de „oricând actualizabile în vorbire” cu exemplele din ultima serie sunt și numeroasele abstracte în -itate (creații interne sau împrumuturi analizabile), a căror viitoare prezență în DEX trebuie să fie confirmată în primul rând de criteriul frecvenței: *angajabilitate, bancabilitate* (?), *biodegradabilitate, citadinitate, combinabilitate, compostabilitate* (cf. *compost*), *discreționaritate, matinalitate, multiperspectivitate, numericitate, normoponderabilitate, participativitate, prototipicalitate, reparabilitate, respirabilitate, temeinicitate, hulpavitate* etc.

BIBLIOGRAFIE:

- Barbu, Ana-Maria (coord.), *Îndreptar de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul online (ICSO)*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2022
- Barbu, Ana-Maria et alii, *Îndreptar de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul online (ICSO)*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2020
- Croitor, Blanca, *Dinamica vocabularului limbii române. Mic dicționar de cuvinte recent atestate*, București, Editura Universității din București, 2022
- Dimitrescu, Florica(coord.), *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a III-a, București, Editura Logos, 2013
- Dimitrescu, Florica, *Din terminologia maladiei COVID-19 și a anturajului său - anul 2020*, București, Editura Academiei Române, 2022.
- Vintilă-Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic (DOOM³)

BIBLIOGRAFIE ELECTRONICĂ:

<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/cliseic-627925.html>
https://www.etymonline.com/search?q=emoji&ref=searchbar_searchhint
<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/longevivi-2182707.html>
<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/rezilianta-si-reziliere-632182.html>
<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/seniori-633211.html>
<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/toxic-adica-naspa635882.html>
<https://www.bnr.ro/Comitetul-Na%C8%9Bional-pentru-SupraveghereaMacropruden%C8%9Biala-16172-Mobile.aspx>

TRADITION AND (ALMOST) INNOVATION IN THE NEW EXPLANATORY DICTIONARY OF THE ROMANIAN LANGUAGE

Abstract: Our paper is dedicated to the memory of the late professor and scholar Stelian Dumistrăcel, a personality characterized by generosity, wise tolerance, attachment to his own language and a lot of linguistic common sense.

The Explanatory Dictionary of the Romanian Language is the lexicographic work best known and most consulted by the Romanian public since its publication until today. The next edition of the dictionary should not be an exhaustive work (that would be impossible), but should reflect - wisely and decently - the language use, its structure and development prospects. Thus, it needs to remain (or become) a dictionary for people who want to be well informed and educated, for true language lovers who want to better understand and support the Romanian language.

Keywords: *lexical tradition, innovation, representativity, equilibrium, structure.*